

Кижини тоолаганынаң ужун декларациязы

1948 чылда улуг кырлаш айдынъ 10 күнүнде Генеральный Ассамблей, 217 А(III) кижини тоолаганының ужун декларациязын ал-кел, резолюцияба аны угъустылар.

ПРЕАМБУЛАЗЫ

Парчын кижини тенъ тоолабазабыс, пош, шын, абыр чадыйыбыс пар полбас теп, көрүп;

Кижилерди кыстап-кел тоолабанчыабыста, улуг кан төгүлүп, кижиде сагъыжы кырыл турча теп, көрүп;

Наа чадыйыбыс, ол парчын кижиде айдарын айдар, сананганын ажар чадыйы, анаң аара кижиде қорукпан, керексинмен чөрер чадыйы ползын теп, көрүп;

Кижилерди улуг тоолап, ыларға чозақ полушсын теп, кыстаган кижилер кыстапчыган кижилердең тогра турбазыннар, өдүрүшпезиннер теп, көрүп;

Ақ чарықта чатчыган чон-қалықтар, өзере тартышпан, арғыштаныш полып, чатсыннар теп, көрүп;

Пириктеген қалықтары парчын кижиге улуг тоолаганынға, парчын кижини ңчадыйының қыймадынға, эр кижиге тижиде кижиниң тенъ полчығанынға пүтчадып, позуның Уставқа аны пастырып, кижиде аразындағы чадыйы чакшаарақ пол-парзын теп, санаганмысқа көрүп;

Пириктеген қалықтардың қааннары парчын кижиге улуг тоолаганының керегин, чадыйыбыс пош поларының керегин, қожа қатыш-келип иштерге сөс пергенин көрүп;

Парчын кижиге улуг тоолаганы, парчын кижиниң пош чатчығаны қайда да, кемге да тың керек, анаң аара пис по айтқан сөстерибистең шыкпасқа тың керек полғанын көрүп;

Генеральный Ассамблей

парчын кижиге улуг тоолаганынаң, пош чадыйынаң ужун по Текши декларациязын уғуза чарлапча; парчын қаан, қалық, кижиде по текши декларацияда пасқанын иштезиннер теп, қатқа үргенип, кижилер аразында чөрүп, парчын кижиге улуг тооланғанының, пош чадыйыбыстың керегинге полушсыннар, улуг пайрамнарда, пашқа қалықтарба, эзе, пириктеген қалықтарба ылардың туңма қалықтарба чыылыжып, парчын кижиге улуг тоолаганын, парчын кижиде пош чатқанын чағдаттырып, иштеттирип этча.

Статьязы 1

Парчын кижиде, по чарыққа туғчадып, тең, пош туғча. Кижилер сағыштығ, ақтығ туғчалар, кижилерге пашқа кижилербе арғыштаныштарға керек.

Статьязы 2

Парчын кижиде пашқа кижилербе, ылар қайдығ да чон-қалықтанъ шыққанынға, тижиде ба, эр кижиде ба полғанынға, қайдығ да тилбе чоокташқанынға, қайдығ да партиядаң шығара сананғанынға, пай ба, чоқ кижиде ба полғанынға пирда көрбен, тең улуг тоолаған ползын, пашқа кижилербе тең пош чатсын.

Статьязы 3

Парчын кижиде пош чатсын, аны кем да тегбезин.

Статьязы 4

Пирда кижиде қул полбазын, қайдығ да кижини қул эдерге, қул эдип садырға чарабас.

Статьязы 5

Пирда кижиде пашқа кижиге шаптырбазын, қыстаттырбазын, моғаттырбазын, қайде да чабал эттирбезин.

Статьязы 6

Парчын кижиде, ол қайда да чадып, пашқа кижилерге улуг тоолаттырзын.

Статьязы 7

Парчын кижиде, ол қайдығ да чозақтығ, тиллиғ полза, по декларацияға көре, чозақ аны пашқа кижилербе тең көр-турзын.

Статьязы 8

Парчын кижиде, аны улуг тоолабанчығаннарында, чарғыға кирзин, ааң керегин чарғычы маттап көрүп, оң этсин.

Статьязы 9

Пирда кижиде ээде ле туттырған полбазын, ноо-ноо чердең шығара сүрүлбезин.

Статьязы 10

Парчын кижиде, аны чарғыға түжүргеннеринде, ажилдыра, шын чарғы чарғылазын.

Статьязы 11

Парчын кижиде, ол қыйал эткен теп найағаннарында, ааң қыйалы эткенин оң чарғычы қат шығарбанче, ол қыйалы чоқ кижиде теп адалзын.

Ноо да кижиде, тем-тем алында қыйал эдип, наа ла шыққан чозаққа көре, чарғыға түжүрбезин. Түрбеде одурып, шығып, ам, наа ла шыққан чозаққа кре, полғанынаң қадығаарақ этпезиннер.

Статьязы 12

Ноо да кижиниң сағыжын сананғанынға, семьязы чатчаң эминге, ааң пасқан қатқа, ааң төлдин ағынға кем да кирбезин, арлашпазын.

Статьязы 13

Парчын кижиде қайаға чөрерге саназа, анда чөрзин, қайда чадарға саназа, анда чатсын, қайдығ да қаан черинде.

Парчын кижиде позуның черинең қайаға саназа, аға парзын, айланар полза, позуның черинге айланзын.

Статьязы 14

Парчын кижиде, аны черинең шығара сүргеннеринде, қайаға да тезерге саназа, тессин.

Кижиде тезе өдүрзе-оорлаза, пириктеген қалық организацияның чозақтарынға көре, аға полужарға чарабас.

Статьязы 15

Парчын кижиде гражданстволығ ползын.

Кемге да ааң гражданствозын ээде ле алыб-аларға чарабас.

Статьязы 16

Эр кижиде тижиде кижиге, эр шенинге четкеннеринде, ноо да небеге, шырайынға, қудайға пүткенинге, чон-қалығынға көрбен, алышсыннар.

Өзере ле сананыш-келип, алышсыннар.

Семья, ол қалықтың пӧлӱгӱ. Анаң аара қалық аға полушсын.

Статьязы 17

Парчын кижичағысқа да, кемме да пирге да полза, эм-мал тутсын.

Кемнең да тутқан эм-малы пашқа кижиге эде ле алдырбазын.

Статьязы 18

Парчын кижичи ноода ужун саназа, анаң ужун саназын, қайдығ да қудайға пӱдерге саназа, аға пӱтсин, чағысқа да, кемме пирге, қожа да, кижилердин кӧзӱнче да, кижиге кӧрдӱрбен да позуның чозағын тутсын.

Статьязы 19

Парчын кижичи ноо ла санарға саназа, аны саназын, ноо ла айдарға саназа, аны айтсын, ноо ла тилерге, табарға саназа, аны тапсын, кем да аны қайдығ черде да тоқтатпазын.

Статьязы 20

Парчын кижичи абыр чыылыжарға саназа, абыр чыылышсын.

Кемни да кӱшпе чыылышқа киридерге чарабас.

Статьязы 21

Парчын кижичи қаан-тӧрези керегинге арлажарға саназа, позу да, позуның кижини ызып, арлашсын.

Парчын кижичи, позуның черинде қаан-тӧрези керегинге кирерге саназа, пашқа кижилербе тең кирзин.

Қаан-тӧрези қалықтың санағанын уқчалар, ол қалығы қаан-тӧрезинге тутча, қалықтың санағаны пош уғулзын.

Статьязы 22

Парчын кижичи, қалық аразында чӧрӱуп, чақшы чадарға, қатчы поларға, пай поларға керек небелерин алзын.

Статьязы 23

Парчын кижичи қайда иштерге саназа, анда иштезин, чақшы черде иштезин, иш чоқ қалбазын.

Парчын кижичи, пирда қыстатпан, иштеп тең ӱлӱш алзын.

Парчын иштепчыған кижичи, позу, ааң семьязы чақшы пай чадарға, чедер ақча алзын.

Парчын кижичи позуның керегинең ужун профсоюз пӱдӱрзин, пашқа профсоюзтарынға кирзин.

Статьязы 24

Парчын кижичи тынанарға керек полза, тынанзын, ойун ойнарға саназа, ойназын, ужы-пажы чоқ тем иштебезин, отпусктығ ползын.

Статьязы 25

Парчын кижичи аға керек чиижин чиизин, керек кебин кессин, керек эминде чатсын, қазықтығ поларға, пашқа да керек небени алзын, иш чоқ пол-парза, қаар-парза, палығлығ, ағрығ пол-парза, пашқа да шедиктерге кир-парза, чедер ақчалығ ползын,

Корсақтығ эпчи, кичиғ пала матап полуштығ ползыннар. Сурас паллар аба-ичелиғ палларба тең ползыннар.

Статьязы 26

Парчын кижичи қатқа ӱргензин. Ақча тӧлебен қатқа школда ӱргензин. Тӧрт класқа тӧӧнче парчын пала ӱргензин. Техникалығ, профессиялығ школларда ӱргенерге саназалар, ӱргензиннер. Институтқа ӱргенерге саназалар, сағыш четсе, ӱргензиннер.

Қатқа ӱргенип, кижилер позуның қуттарын ажып кӧрзиннер, пашқа кижилерди тоолазыннар, религияларынға, чон-қалықтарынға кӧрбен, тоолазыннар, пириктеген қалықтардың организациязының керегин эдип, абыр-қазық эдип чатсыннар.

Аба-ичелери позуның кичиғ палларынға қатқа ӱргенер черин қайда саназалар, анда табалзыннар.

Статьязы 27

Парчын кижичи чӱлӱң керегинге кирерге саназа, кирзин, пилим керегинге кирерге саназа, кирзин, иштеген пайын алзын.

Кем да, пилим небени, кер сӧс, чооғаш пас-салза, ааң иштегенин улуг тоолазыннар, асқайлабазыннар.

Статьязы 28

Парчын кижичи қалықтар, кижилер араларында, по декларацияда пасқан небелерге кӧре, улуг тоолаттырзын, асқайлатпазын.

Статьязы 29

Парчын кижиниң ааң позуның чон-қалығынаң алында ӧдӱш пар; ол ӧдушти чонқалығынға тӧлеп, кижичи позуның қудын ажылып, ырызын-ӱлӱжин алча.

Парчын кижини, ол пош, тең полчығанда, аны чозақ ла тоқтатча; ол чозақ пашқа кижилердин пожын, тең полчығанын тоолапчыған чозағы.

Парчын кижиниң пожы, тең пириктеген қалықтар организациязының керегинең тоғра полбазын.

Статьязы 30

По декларацияда пасқан небелери пир ле қаан черин, пир чон-қалықтың керегин тутчаң небелери эбес; кемге да, по декларацияда пасқан небелерин чоқ эдерге чарабас; по декларацияда пасқан небелери, кижилерге полуш-келип, пистиң чақшы чадайыбыс пӱдӱрзиннер.

Авторы перевода

Кандидат филологических наук, член Союза писателей России, с.н. сотрудник Института филологии СО РАН Л.Н. Арбачакова, Кандидат филологических наук, член Союза писателей России, доцент кафедры шорского языка и литературы Г.В. Косточаков.